

FOL

HAYAT YAŞAMAYA DEĞER Mİ?
AHLAK VE DİN ÜZERİNE

FOL 99

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
SERTİFİKA NO: 44396

FELSEFE 96
WILLIAM JAMES KİTAPLIĞI 03

HAYAT YAŞAMAYA DEĞER Mİ? – AHLAK VE DİN ÜZERİNE–
WILLIAM JAMES

ÇEVİREN: CELAL TÜNER, METİN AYDIN

DERLEYEN: CELAL TÜNER
YAYINA HAZIRLAYAN: SEDA ARIKAN
REDAKSİYON: EBUBEKİR DEMİR
GÖRSEL YÖNETMEN: NURULLAH ÖZBAY
GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA: TAVOOS

ISBN 978-625-7307-01-7

BASKI: AYRINTI BASIM YAY. VE MAT. HİZ. SAN. TİC. A.Ş.
MATBAA SERTİFİKA NO: 49599

I. BASKI: MART 2021

İLETİŞİM ADRESLERİ
CİNNAH CD. KIRKPINAR SK. 5/4
06420 ÇANKAYA ANKARA
TEL.: 0312. 439 01 69
www.folkitap.com
bilgi@folkitap.com
siparis@folkitap.com
www.twitter.com/folkitap

HAYAT YAŞAMAYA DEĞER Mİ?
AHLAK VE DİN ÜZERİNE

WILLIAM JAMES

DERLEYEN
CELAL TÜRER

WILLIAM JAMES

New York'ta zengin ve aristokrat bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi (1842). İlk eğitimini teolog olan babası Henry James'ten aldı. Boulogne-sur-Mer Kolejine devam etti (1857-58). Bir süre sanata ve resme ilgi duysa da babasının isteğiyle Harvard'da bulunan Lawrence Bilim Okulu'na kaydoldu ve burada iki yıl kimya ve anatomi okudu (1861). Ardından Harvard Tıp Okulu'na girdi (1863). Burada Louis Agassiz ile tanıştı ve hocası ile Amazon'da bilimsel araştırmalar yaptı (1865-66). Berlin Üniversitesi'nde fizyoloji derslerine katıldı (1867-68) ve bir süre Harvard Karşılaştırmalı Zooloji Müzesi'nde çalıştı. Alice Howe Gibbens ile evlendi (1878); bu evliliğinden beş çocuk sahibi oldu. Doktorasını Harvard'dan tıp alanında aldı (1879). Anatomi ve psikoloji okutmanı olarak akademideki görevine başladı (1873). Daha sonra tıp alanından psikolojiye ve fizyolojiye yöneldi ve Harvard'da psikoloji doçenti oldu (1880). *The American Society for Psychical Research Amerikan*'in kurulmasında görev aldı (1884). 1885'te felsefe profesörlüğüne getirildi. Altmış sekiz yaşında öldü (1910). Başlıca eserleri: *Principles of Psychology* (1880), *Psychology, Briefer Course* (1892); *The Will to Believe* (1897), *Human Immortality* (1897); *Talks to Teachers on Psychology and to Students on Life's Ideals* (1899), *Dinsel Deneyimin Çeşitleri* (1901-1902), *Pragmatizm* (1907); *A Pluralistic Universe* (1909).

CELAL TÜNER

İstanbul doğumlu (1963). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu (1987). Bir süre Elazığ ve Sivas'ta öğretmenlik yaptı (1987-1993). Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi Bölümünde araştırma görevlisi oldu (1993). William James'in Ahlak Anlayışı çalışmasıyla doktor unvanını aldı (1997). Bir süre Oklahoma State Üniversitesi Felsefe Bölümünde 'Pragmatizm' (2001-2002); Kaliforniya Üniversitesinde 'Dinî Çoğulculuk' ve Southern Illinois Üniversitesinde 'John Dewey' ile ilgili araştırmalarda bulundu (2007). Hâlen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimlerinde profesör olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Başlıca eserleri: *Charles S. Peirce'ün Pragmatik Felsefesi* (2003), *William James'in Ahlak Anlayışı* (2005); E. K. Suckiel, *William James'in Pragmatik Felsefesi* (2003); J. Khatoun, *İkbal'in Düşüncesinde Tanrı, İnsan ve Kainat* (2003); J. R. Shook, *Pragmatizm/Peirce, James, Dewey* (2021).

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	13
CELAL TÜNER	
1	
HAYAT YAŞAMAYA DEĞER Mİ?	32
2	
İNANMA İRADESİ	58
3	
AHLAK FİLOZOFU VE AHLAKİ YAŞAM	84
4	
FELSEFE	110
5	
SONUÇLAR	138
6	
İNSANIN ENERJİLERİ	170
7	
PRAGMATİZM VE DİN	191
DİZİN	209

ÖNSÖZ

Felsefecilerin temel metinlerini bir araya getirmek Batı'da önemli ve gerekli bir faaliyet kabul edilse de ülkemizde hâlâ yeteri derecede önemsenen bir etkinlik değildir. Pragmatizmi yirmi beş yıldır araştıran biri olarak William James'in önemli metinlerini bir araya getirme fikri her zaman zihnimi meşgul etmiş; yıllar içerisinde James'ten çevirdiğim metinlerle bir seçki yapma düşüncesi belli bir olgunluğa gelmişti. Elbette deneyim ve yeteneğine güvendiğim meslektaşlarımın yardımları olmaksızın söz konusu projeyi bitirmek mümkün olmayacaktı. Bu çerçevede Doç. Dr. Bilal Genç, Dr. Öğr. Üyesi Nihat Durmaz, Dr. Öğr. Üyesi Metin Aydın, Dr. Öğr. Üyesi Tuba Nur Umut ve Ar. Gör. Dr. Ramazan Yılmaz eserde yer alan makalelerden bazılarını çevirme lütfunda bulundular. James gibi düşünceleri incelikli ve belagatlı bir dile sahip 'zor' bir filozofun metinlerini Türkçeye aktarmanın zorluğunu beraberce deneyimledik, çevirileri elimizden geldiği kadar aslına uygun şekilde yansıtmaya çalıştık. Eserdeki tüm hata ve eksikliklerin bana ait olduğunu ifade ederek; söz konusu hususun değerlendirmesini erbabına ve okuyuculara bırakıyorum.

Elinizdeki eser, editörünün yıllar içerisindeki pragmatizme dair birikimi ile felsefi meselelere bakış açısı doğrultusunda oluşturulmuştur. Esere yazarın başka makalelerinin eklenmesi ya da kurgunun başka türlü yapılması elbette mümkündür. Bu yüzden süreç içinde gelen katkı ve eleştirilerle eserin genişleyeceği, yeni düzenlemeler yapılacağını umuyorum. Bu mütevazı çalışmanın ülkemizde

DERLEME ÜZERİNE NOTLAR

1. “Hayat Yaşamaya Değer mi?” - Makalenin ilk hâli Harvard Üniversitesinde 1895 Nisan ayında bir konuşma olarak verilmiştir.
2. “İnanma İradesi” - Yale ve Brown Üniversitelerinin Felsefe Kulüplerinde yapılan bir konuşma. *New World* (June, 1896), ss. 327-347 içinde yayımlanmıştır.
3. “Ahlak Filozofu ve Ahlaki Yaşam” - 1891 yılında Yale Felsefe Kulübünde ders notları olarak yayımlanmış makaledir.
4. “Felsefe” - 1902 yılında yayımlanan *The Varieties of Religious Experience* adlı eserin XVIII. Dersi.
5. “Sonuçlar” - 1902 yılında yayımlanan *The Varieties of Religious Experience* adlı eserin XX. Dersi.
6. “İnsanın Enerjileri” - Bu metin ilk olarak Columbia Üniversitesinde Amerikan Felsefe Derneği'nin başkanlık konuşmasında okundu 28 Aralık 1906.(İlk basımı *Science* adlı dergide yapılmıştır, N.S. 25, 1907, (No. 635), s. 321-332)
7. “Pragmatizm ve Din” - William James'in ‘Pragmatism, 1916, New York’ adlı kitabının 273-301 sayfaları arasındaki ‘Pragmatism and Religion’ adlı makalenin çevirisidir.

DİZİN

- A
açlık 183, 185
adalet 90, 95, 109; ~ duygusu 90
Agnostik pozitivizm 54
ahlak 13, 14, 18, 19, 20, 59, 81, 87, 88, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 111, 118, 120, 135, 206; ~ felsefesi 19, 87, 92, 104, 107; ~ felsefesinin amacı 87; ~ filozofu 107, 112; ~ kanıtı 120; ~ kuralları 101, 105, 109
ahlaki: ~ duyarlılık 90; ~ hayatın boyutları 13; ~ ilişkiler 18, 92, 96; ~ inançlar 79; ~ sorular 79; ~ şüphecilik 79; ~ tercihler 79; ~ yalnızlık/ıssızlık 93
akıl 21, 119, 131, 203; ~ın görevi 115
algı anı 73
alışkanlık nevrozu 28, 177
ampirik: ~ eğilim 70; ~ler 70, 71, 85
anakronizm 146, 152, 161
analitik kavramlar 27
anarşistler 106
apriorizm 88
Aristoteles 73, 150
arzu 14, 43, 67, 73, 80, 96, 124, 186, 201, 205
aşk 44, 48, 119, 135, 168, 171, 178, 187
- B
Bain 89, 127
Baird-Smith 179, 181
Baldwin 157
Balfour 67
barbarlık 15
barış 104, 143
Behmen 156
Bellamy 90
benlik 109, 135, 165
ben-sevgisi 129
Bentham 89
Berkeley 127
Bernard Shaw 175, 176
bilim 15, 16, 20, 25, 52, 53, 57, 58, 66, 68, 69, 77, 78, 79, 83, 118, 144, 146, 147, 152, 154, 155, 166, 172, 189; ~in hegemonyası 15
bilimsel: ~ gerçeklik 155; ~ mutlakçılar 81
bilinçaltı 165
bilkuvvelik 123, 129
bireysellik 156
Brown 127, 211
Bucke 159
Budizm 190
Bunsen 103
buyruk 109
- C
Caird 117, 133, 134, 135, 136, 137

- Carlyle 44, 46, 47
Carpenter 176
cezalandırıcı adalet 90, 132
Charles H. Hinton 72
Chauncey Wright 52
Chesterton 176
Christian Wolff 147
ciddiyet 208
Claugh 66
Clifford 16, 17, 66, 67, 68, 75, 76,
78, 150, 172
- Ç
çağırışım yasaları 91
çalışma 192
çoğulculuk 7, 198, 206
- D
Darwin 55
Darwinci fikirler 121
Darwinciler 106
değişmezlik 124, 125
deneyim 13, 21, 24, 25, 91, 116,
118, 137, 153, 155, 168, 169,
177, 209
Derham 148, 149
Descartes 73
din 3, 4, 5, 7, 21, 23, 51, 83, 113,
116, 130, 140, 141, 144, 145,
154, 157, 158, 161, 171, 194,
211; ~in özü 158
dindarlık 71, 118
dinî: ~ deneyim 20, 21, 23, 116;
~ duygu 21; ~ felsefeler 114; ~
gerçeklik 155; ~ güven ve neşe
43; ~ hipotezler 82, 83, 84, 85; ~
ilerleme 136; ~ iman 85; ~ inanç
42, 119, 145; ~ monizm 205; ~
sorular 168; ~ talepler 45; ~ tec-
rübe 26; ~ yaşam 136, 141
dinsizlik 111
- dogmalar 116
dogmatik teoloji 22, 116, 120,
126, 131, 132
doğa 78, 118, 120, 121, 122, 145,
147, 148, 171, 205; ~ bilimleri
23; ~ olguları 77; ~ teolojisi 118;
~ yasaları 107
doğrulama 16, 61, 75, 78
doğruluk 17, 19, 66, 70, 72, 74,
75, 76, 80, 84, 93, 99, 109, 111,
150, 160, 163, 189, 192, 198; ~u
kazanma 76
dua 49, 111, 141, 152, 167, 168,
172, 176, 183, 184
duygu 21, 23, 25, 90, 97, 114,
117, 119, 124, 137, 142, 153,
154, 156, 157, 158, 185, 188,
209; ~ların kontrolü 187
dünya 20, 73, 87, 148; ~daki dü-
zensizlik 121
- E
Ebedî Hiç 46
Emerson 79, 143
enerji 27, 29, 156, 170, 172, 173,
174, 175, 176, 177, 179, 181,
182, 190, 191, 192
entelektüalizm 116
entelektüel şüphecilik 79
Epikuros 103
epistemik Tanrı inancı 21
estetik 122, 150
eşyanın soğuk çeperi 24
etik 19, 20, 87, 88, 92, 93, 94, 98,
100, 101, 107, 108, 110, 192
evren 19, 25, 58, 83, 87, 94, 96,
102, 108, 111, 118, 133, 170,
205
evrim 45
eylemde bulunma istekliliği 62

- F
- fark yaratma 22
- Fechner 176
- felsefe 4, 7, 12, 17, 20, 21, 22, 23, 42, 72, 85, 94, 97, 112, 113, 115, 119, 122, 126, 138, 139, 145, 152, 192; ~nin amacı 14; ~ tarihi 72
- fikirler 21, 28, 29, 68, 70, 121, 127, 158, 168, 177, 188, 189, 190
- filozof 94, 140
- Fitz-James 61, 86
- fizik 20, 23, 25, 87, 106, 107, 139, 152, 164, 172, 192; ~ bilimi 23, 106
- fiziki dünya 15
- fizik yasaları 25, 152
- Fourier 90
- Aziz Francis 155, 156
- Fraser 137
- G
- Galileo 53
- gayretli karakter tipi 111
- Gazali 144
- G. Papini 192, 193
- Green 105, 165
- Guyau 90
- H
- hayat 3, 4, 5, 14, 33, 35, 39, 61, 191; ~ta kalma teorisi 152; ~ yorgunluğu 42
- Heglciler 73
- Heine 103
- Henri Perreyve 159
- H. Fielding 119
- hiçlik 124
- Hindular 187, 205
- hipnotizma 155, 169
- hipotez 62
- Hodgson 68, 127
- Horace Fletcher 190
- Hristiyanlar 170
- Hristiyanlık 71, 157, 190
- H. R. Marshall 157
- Hume 64, 127, 156
- hurafe 96
- Huxley 66, 68
- huzur 90, 168
- I
- Ignatius Loyola 182
- ıstırap 48, 110
- İ
- ibadet 20
- idealizmin 56, 79, 132
- idealler 19, 20, 91, 94, 99, 102, 104, 105, 110, 170, 202
- ihiras 74, 76, 83
- İlk Neden 120, 122, 125
- iman 24, 26, 61, 81, 84, 85, 122, 136, 1449, 159, 159, 160, 171
- imkân 201
- inanç 55, 69, 85, 172, 187; ~durumu [fatih-state] 159
- inanma 13, 16, 18, 52, 55, 61, 62, 76, 84, 85; ~ eğilimi 62
- İngiliz felsefesi 127
- insanbıçımci Teizm 121
- insanlık dini 98
- intihar 41, 42, 48, 50, 51, 56
- irade 19, 28, 64, 67, 68, 124, 134, 136, 169, 177, 182, 184, 186, 192
- iradi tabiat 67
- İslam 190
- işlevsel psikoloji 27, 173, 174
- iyi hayat 18
- iyileştiricilik 202

iyimserlik 37, 59, 180, 201, 202,
207
iyi ve kötü 19, 45, 91, 92, 93, 94

J

James Thomson 37, 47
Janet 173, 174, 181
Josiah Royce 111, 137

K

kalp: ~in sebepleri 78; ~lerimizin
ebedî yakut kubbesi 97
Kalvinizm 47
Kant 73, 103, 121, 128, 132, 134,
159
kapsayıcılık ilkesi 19
katı zihinlilik 194
kesinlik 17, 48, 72, 74, 185
Kıta felsefesi 126
kozmetik zaman ve uzay 153
kölelik 104
kötülük 30, 36, 41, 42, 45, 48, 50,
58, 59, 92, 125, 129, 136, 144,
167, 201
kötümserlik 42, 202; ~ kaçma 43
kurtarıma 207
kuşkucu 80
Kutsal 143

L

Leopardi 37
Leuba 159, 160
Locke 127
Lotze 154
Luther 156

M

Mach 156
madde 127
Mallock 35
mantık 79, 184

mantıkçılar 69
mantıksal akıl 22, 119
Marcus Aurelius 44
masa başı natüralisti 130
matematik 55, 89
melankoli 37, 40, 44, 45, 48
merak 51
metafizik 17, 21, 42, 48, 88, 89,
91, 97, 108, 111, 129, 138, 192
metodizm 156
Mill 89, 127
mistik duygu 114
mistisizm 15, 113, 119, 164, 166
Morris 90
Morton Prince 181
Mutlak 30, 31, 131, 134, 135,
194, 199, 200, 204, 209
mutlakçı eğilim 70
mutlak kötü 107
mutlaklık 30
mutluluk 36, 37, 38, 70, 90, 101,
126; ~ duygusu 36
müzik 89, 90
Myers 165, 166

N

namus 189
Nansen 63
nedensellik 77, 127, 156
nesnelerin rasyonel birliği 198
nesnel: ~ kanıt 17, 71, 73; ~ kesin-
lik 74, 85
nesnellik 17, 103, 110
Newman 68, 103, 117, 118, 126
nihai gerçeklik 156
nihalistler 106
Norton 179

O

olabilirler 15, 29, 57, 58, 59, 108,
188, 194

- olgunun güzelliği ve yarattığı deh-
 şet duygusu 25
 onur 51, 126
 oruç 183, 186
 Ostwald 156
 otorite 55, 68, 94, 99, 113
- Ö
- öfke 46
 ölüm 18, 39, 41, 44, 49, 86, 103,
 133, 152, 171, 196
 ölümsüzlük 42, 63, 164
 ölü ve canlı hipotezler 62
 öz 48
 özdeşlik mantığı 133
 özgürlük 28, 50, 73, 109, 124, 182
- P
- Pascal 18, 64, 65, 69, 78, 79; ~
 Bahsi 64
 Pearson 156
 Peirce 7, 22, 128, 129
 Pierre Janet 173
 Post-Kantçı idealistler 131
 pragmatik yöntem 26, 172
 pragmatizm 30, 129, 194, 196,
 197, 199, 202; ~ İlkesi 128
 Pringle-Pattison 137
 Protestanlar 65
 psikasteni 174
 psikoloji 27, 55, 89, 173, 174,
 175, 191, 193
 Psikolojik soru 88, 91
 Pueckler-Muskau 189
 put 47, 52, 85; ~ların reddi 47
 Püritenizm 110
 Püritenler 208
 Pyroncu septisizm 72
- R
- rasyonalizm 199
- Reid 73, 130
 Renan 144
 Rousseau 36, 37
 Royce 111, 137, 138
 rölativizm 19
 ruh 45, 46, 48, 134, 136, 168
 Ruskin 40
- S
- saf akla dayanan teoloji 119
 Sanford 173
 savaş 50, 59, 104, 110, 111, 161,
 179
 Schopenhauer 103, 202
 sevgi 45, 126, 131, 160
 Shakespeare 35
 siyaset 119
 skolastik 74; ~ anlayış 17; ~ mut-
 lakçılar 85
 Skolastikler 117, 124
 solipsizm 19
 sonsuz 135, 136
 sonsuzluk 44, 110, 167
 sosyalistler 106
 Spencer 77, 103
 spritualizm 168
 Stewart 127
 sükût hâli 185
 Süleyman 48
- Ş
- şahsi Tanrı 73
 şiir 89, 196, 197
 şüpheci denge tavrı 77
 şüpheciler 132
 şüphencilik 42, 79, 82, 83, 87
- T
- tabiat 43, 45, 46, 50, 52, 53, 56, 67
 Tanrı: ~ aşkı 126; ~'nın değişmez
 olmas 123; ~'nın doğası 123;

- ~'nın gücünden, eylemlerinden ve sıfatları 123; ~'nın kutsallığı 131; ~'nın metafiziksel sıfatları 130; ~'nın öz-bilgisi ve öz-sevgisi 124; ~'nın varlığına ilişkin argümanlar 22, 120; ~'nın varlığının kendinden oluşu ya da zorunluluğu, gayri maddi oluşu, iç türsel çeşitliliğe ve sonlu varlıklarda bulduğumuz ardılığa karşı 'basitliği' ya da üstünlüğü, bölünemezliği ve varlık ile eyleminin içsel ayrımlarının olmayışı 129
- tanrısallık 113, 121
- tarih 110
- tasarım kanıtı 120
- teizm 98
- tekçilik 206
- teknik 78
- telepati 69
- telkin terapisi 186
- ten ve ruh savaşları 99
- teoloji 21, 114, 117, 118, 119, 120, 123, 147
- teslis 126
- Aziz Thomas 120
- Thomson 37, 40, 47, 48
- Tolstoy 90, 159
- transandantal idealizm 138, 166
- tutkular 96, 109
- tükenmişlik 174
- U
- umursamazlık 110
- uyku 185
- uyumsuzluk 43, 90, 93
- V
- varlık 113, 118, 204; ~'ın mutlak özdeşliği 123; ~'ın yüce boyutu 96
- varoluş acısı 42
- veba 50, 67
- Vedalar 169
- Vedantizm 166
- vicdan 109, 175
- Victor Hugo 110
- Vivekananda 183, 194
- W
- Weismann 77
- Wells 176
- Wesley 143
- Whitman 36, 37, 143, 159, 194
- William Salter 60
- Wordsworth 58
- Y
- yanlışlık 76, 77
- yapısal ve işlevsel psikoloji 27
- yaşam 20, 29, 56, 60, 79, 103, 105, 107, 109, 110, 135, 136, 141, 143, 149, 152, 158, 159, 160, 163, 165, 168, 182, 191, 199, 207
- yeterli: ~ delil 16; ~ kanıt 83
- Yoga 182, 183, 184, 186, 187
- yöntemi insana önceleme 16
- yumuşak zihincilik 30, 31
- yükümlülük 88, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 109, 111
- Z
- zekâ 124
- Zenon 103
- zihin 28, 29, 30, 43, 44, 48, 52, 64, 73, 77, 80, 92, 117, 132, 136, 143, 144, 152, 155, 156, 175, 176, 185, 191, 205, 208
- zihinsel: ~ aktivite 177; ~ enerji 173, 174, 192; ~ özgürlük 86
- zorunluluk 73, 108, 124, 177, 200
- Zöllner 72